

9. *Ястребцева, Е. Н.* Шкільний бібліотечний медиа-центр: от ідеї до втілення / Е. Н. Ястребцева. – М. : [б. и.], 2001. – 191 с.

УДК 027.8

Н. І. Дяченко, *методист навчально-методичного кабінету виховної роботи та шкільних бібліотек КОІШО імені Василя Сухомлинського*

БІБЛІОТЕКИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті окреслено стан, проблемні питання та перспективи розвитку книгозбірень загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням сучасних підходів до їхньої діяльності, зокрема інформатизації та комп'ютеризації – процесів, які передбачають матеріальне та технічне забезпечення, відповідну підготовку фахівців.

Ключові слова: *Київський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, комп'ютерна грамотність, особистісно орієнтований підхід, інформаційна культура, виставка, інформаційно-дослідницький проект.*

«Національна доктрина розвитку освіти» визначає, що «пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційних технологій, які забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві» [7].

Бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів є однією із важливих ланок у модернізації системи освіти, процесу її інформатизації й покликані максимально розширити освітнє середовище учнів та педагогів. Власне, вони є найбільш оптимальним і доступним джерелом забезпечення інформаційних, а, відповідно, і нізнавальних потреб усіх учасників навчально-виховного процесу – користувачів інформації: учнів, педагогів, батьківської громадськості. Традиційні ж моделі шкільних бібліотек ці завдання реалізують лише частково. Оновлення змісту та реформування

системи освіти вимагає сучасних підходів до перебудови діяльності мережі освітянських бібліотек.

Для ефективної реалізації своїх функцій (інформаційної, освітньої, соціально-культурної) бібліотеки ЗНЗ повинні бути матеріально та технічно забезпечені, мати підготовлені кадри. Як зазначено в «Концепції інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України», розробленій Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського, реформування системи роботи бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів тісно пов'язане з процесами їх інформатизації та комп'ютеризації [5]. Інформатизація освітянських бібліотек країни є першим етапом реалізації одного з основних завдань освітянської галузі на сучасному етапі – створення єдиного інформаційного освітньо-наукового простору шляхом об'єднання навчальних закладів усіх типів і наукових установ в інформаційну мережу [3].

Використання нових інформаційних технологій та комп'ютеризація бібліотечно-інформаційних процесів посилять роль бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів у навчально-виховному процесі, створить передумови для повноцінного забезпечення інформаційних потреб користувачів, розширить можливості у наданні інформації не лише про свої фонди, а й про віддалені джерела інших бібліотек. Це сприятиме розширенню доступу педагогів до літератури, необхідної для продуктивної роботи, а учнів – для навчання, самоосвіти, дасть змогу розширити коло користувачів. Отже, сьогодення перед бібліотеками освітянської галузі поставило важливе завдання – трансформувати бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів на бібліотечно-інформаційні ресурсні центри з подальшою їх інтеграцією в національний та світовий інформаційний простір. Даний процес передбачає оснащення їх сучасними інформаційно-комунікаційними й спеціалізованими програмно-технічними засобами, відкрити широкі можливості оптимізувати бібліотечний процес, прискорити й полегшити пошук інформації.

Процес інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів є складним і багатогранним і, як зазначено у «Концепції інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України», потребує вирішення ряду важливих завдань, серед яких:

- розробка відповідних моделей бібліотечних ресурсних центрів та відпрацювання оптимальних їх структур;
- визначення порядку та норм для забезпечення бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів приміщеннями та відповідним обладнанням, книжковими й навчальними мультимедійними матеріалами, технічними засобами навчання, включаючи комп'ютери, CD/DVD й ліцензійне програмне забезпечення;
- визначення раціонального обсягу автоматизації бібліотечних функцій;
- оснащення сучасними інформаційно-комунікаційними та спеціалізованими програмно-технічними засобами мережі бібліотек;
- створення зведеного галузевого електронного каталогу документів із психолого-педагогічних питань, галузевих баз і банків даних із різних аспектів навчання й виховання та створення умов для доступу до нього засобами Інтернету;
- забезпечення можливості дистанційного замовлення й електронної доставки документів;
- запровадження посад бібліотекарів-медіаспеціалістів у бібліотеках загальноосвітніх навчальних закладів із визначенням відповідних стандартів і професіограм щодо їх фахового рівня, а також системи підготовки та перепідготовки потрібних фахівців із подальшою атестацією [5].

Звичайно, має паралельно здійснюватися формування інформаційної культури користувача, яка включає прищеплення навичок роботи з книжковими й навчальними мультимедійними матеріалами.

Нині практично всі ці аспекти є проблемними для бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів області. Відсутність у бібліотеках ЗНЗ сучасного інформаційно-комунікаційного обладнання й доступу до Інтернету не дає можливості користувачам вести повноцінний пошук потрібної їм інформації. За офіційними даними, в середньому по Україні комп'ютеризація загальноосвітніх навчальних закладів становить від 75% до 100%. Водночас комп'ютеризація бібліотек цих закладів, як зазначено в Концепції, у середньому дорівнює 1,75%, а в деяких регіонах – нулю [5].

Здійснений нами аналіз станом на 1 грудня 2006 року дав підстави для таких висновків: у цілому по Кіровоградській області один комп'ютер припадав на 43 учні, а в сільських школах – на

41 учня. Підключені до глобальної мережі Інтернет 44,7% шкіл області, в тому числі 52 % сільських шкіл [10]. Проте лише окремі шкільні бібліотеки області забезпечені комп'ютерною технікою. Але повноцінне її використання є проблемою через неоснащеність програмним забезпеченням, яке дає можливість автоматизувати бібліотечні процеси шляхом створення електронних каталогів літератури та періодичних видань, автоматизації обліку документів та їхньої видачі користувачам, пошуку необхідної інформації тощо. Крім того, значною проблемою є неготовність самих працівників бібліотек та їх користувачів працювати із сучасною комп'ютерною технікою, електронними базами даних. Виняток становить бібліотека кібернетико-технічного коледжу м. Кіровограда, яка має спеціальне програмне забезпечення (система автоматизації бібліотек «ІРБІС»), на основі якого автоматизовано бібліотечний процес, створена локальна мережа пошуку необхідної інформації.

Застосування бібліотекарями області сучасної комп'ютерної техніки нині, на жаль, обмежується переважно друкуванням текстів, оголошень, рекомендаційних списків літератури, анкет, матеріалів для оформлення книжкових виставок, рідше – створенням абеткового каталогу, картотеки статей періодики, навчальних програм, енциклопедій на компакт-дисках.

Слід зазначити, що навіть за наявності сучасної комп'ютерної техніки потрібен повноцінний бібліотечний фонд. У книгозбірнях недостатньо художньої, галузевої, методичної літератури, періодичних видань – як фахових для педагогів, так і дитячих, молодіжних для учнів. Це позначається на якості бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів.

Але працівники бібліотек віднаходять шляхи щодо повноцінного забезпечення інформаційних потреб користувачів – учасників навчально-виховного процесу закладу, поєднуючи традиційні друковані носії інформації з електронними базами даних (у разі їх наявності), використовуючи комп'ютерну техніку навчальних закладів. Творчі бібліотекарі тісно співпрацюють із колегами з бібліотек інших систем, залучають електронні (у разі їх наявності) ресурси: Інтернет, довідкові та повнотекстові бази даних, пакети прикладних програм навчального характеру, атласи, енциклопедії на мультимедійних носіях – CD і DVD-дисках. Серед учасників

співпраці бібліотекарі ЗОШ I–III ст. № 4, № 22, гімназії № 9 Кіровоградської міської ради, Новомиргородських ЗОШ I–III ст. № 1, № 2 Новомиргородської райдержадміністрації та ін.

Значним підґрунтям у системі інформаційного забезпечення користувачів і поповнення картотек слугують бібліотечно-інформаційні видання, інформаційні бібліографічні списки для вчителів-предметників та вихователів, тематичні рекомендаційні бібліографічні списки, зокрема «Превентивне виховання», «Школи здоров'я дітей», «Особистісно зорієнтоване навчання та виховання» тощо, які готують працівники Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського й друкують в освітянських періодичних виданнях або видають окремими виданнями (наприклад, «Гід з громадянської освіти в Україні: науково-допоміжний бібліографічний покажчик») [2]. Але до нкїл ці покажчики не завжди потрапляють, бо видаються малим накладом.

Необхідно, щоб бібліотекарі загальноосвітніх навчальних закладів не лише мали базові знання, а й володіли основами комп'ютерної грамотності, навичками аналітико-синтетичної переробки інформації, передачі її користувачам сучасними інноваційними технологіями, вмїли створити у бібліотеці комфортне для читача середовище, сформуваи в нього позитивну мотивацію до читання. За допомогою Інтернету шкільний бібліотекар мїг би скачати покажчики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з її порталу і надавати вчителям. На цих питаннях акцентується увага і в Концепції [5].

У підвищенні професійної компетентності бібліотекарів важливу роль відіграють всі ланки: навчання на курсах підвищення кваліфікації й семінарах при ІППО, система методичної роботи в регіонах області, самоосвітній процес.

Безпосередньо під час курсів та семінарів бібліотекарі загальноосвітніх навчальних закладів у рамках теми «Методика використання сучасних інформаційних технологій у роботі бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів» відпрацьовують навички з основ комп'ютерної грамотності (на рівні користувача), знайомляться з новими інформаційними технологіями обробки та зберігання інформації, практичним використанням електронних енциклопедій, наявних медіа-ресурсів (книг, журналів, відеоматеріалів, компакт-дисків, програм тощо). Бібліотекарі моделюють презентації книжкових виставок, вчатьс я створювати електронні

версії документів, мультимедійні презентації. Під час проведення практичних занять на базі обласних бібліотек слухачі знайомляться із методами запровадження програмного забезпечення бібліотечних процесів, їм надаються рекомендації щодо створення електронних каталогів та пошуку необхідної інформації за допомогою цих каталогів. Крім навичок практичної роботи, бібліотекарі поповнюють інформаційну базу (систематичну картотеку статей) своєї бібліотеки. На цих аспектах акцентувала увагу, наприклад, Л. В. Корецька [6].

Важливим у бібліотечній роботі навчального закладу є зворотний зв'язок «читач–бібліотека» як невичерпне джерело інформації про імідж бібліотеки та її працівників. Варто згадати й про зміни в системі бібліотечного обслуговування читачів. Модернізація бібліотечного процесу полягає, передусім, в орієнтації обслуговування на особистість користувача, тобто в основі роботи з читачем має бути особистісно орієнтований підхід. А це означає, що вдосконалення процесу обслуговування читачів має здійснюватися на основі глибокого аналізу читацьких запитів і потреб та пошуку ефективних шляхів їх задоволення, моніторингу бібліотечних послуг, оптимізації бібліотечного процесу. Переважна більшість бібліотекарів Кіровоградської області враховує результати анкетування та інші прийоми вивчення запитів і потреб своїх читачів при моделюванні фонду чи окремих його розділів, книжкових виставок чи викладок певної тематики, полицок «за інтересами» тощо. Виділяються й додаткові розділи чи рубрики в систематичній картотечі статей або створюються тематичні картотеки.

Залучаючи читачів до співпраці, бібліотекарі акцентують їхню увагу на окремих питаннях. Книжкові виставки доповнюються рубриками, наприклад, «Ровесник радить ровеснику», «Відповідаємо на запитання батьків», «Чи цікаво тобі дізнатися, що...», «Зверніть увагу! Нове в педагогіці», «Поради психолога».

Проте бібліотека має не лише надавати необхідну на даний час готову інформацію, а системно й цілеспрямовано розвивати уміння й навички самостійного її пошуку, опрацювання та практичного використання. Процес самоосвіти та підвищення інформаційної культури користувача пов'язаний передусім із проблемою володіння навичками віднаходження необхідних джерел інформації, їх аналізу та практичного використання.

Бібліотекарі загальноосвітніх навчальних закладів області вирішують у системі формування інформаційної культури користувачів такі завдання:

- формування потреб і навичок пошуку різних джерел інформації;
- формування умінь та навичок аналізу, відбору, систематизації та переробки навчальної інформації;
- оволодіння новітніми інформаційно-пошуковими технологіями.

У шкільних бібліотеках області ці завдання реалізуються переважно за допомогою друкованих джерел, а от виконання останнього пункту для більшості бібліотек є надзвичайно проблематичним. Творчі бібліотекарі максимально використовують наявні в закладі сучасні інформаційні технології під час проведення бібліотечних уроків, заходів. Так, завідувач бібліотеки ЗОШ І–ІІІ ст. № 4 Кіровоградської міської ради В. Тараненко в тісній співпраці з учителем інформатики розширює інформаційні можливості бібліотеки засобами Інтернету, доповнює бібліотечні уроки навчальними мультимедійними матеріалами. Презентацію книги Ю. Матівоса «Місто на сивому Інгулі» вона вдало поєднала з електронною презентацією творчості Я. Паученка. Т. Савицька, завідувач бібліотеки Новомиргородської ЗОШ І–ІІІ ст. № 2, вивчення окремих тем за розробленою нею програмою з «Основ бібліотечно-бібліографічних знань» проводить спільно з вчителями інформатики та філологами. Прикладом може слугувати інтегрований бібліотечний урок в 11 класі з теми «Нові інформаційні технології. Системи управліннь базами даних. Електронний каталог», який був проведений разом з учителем інформатики.

Реалізуючи соціально-культурний аспект діяльності, бібліотекарі мають сприяти підвищенню читацької культури всього суспільства. Саме в розрізі даної проблеми має приділятися максимальна увага активізації читацьких інтересів до інформації, спрямованої на інтелектуальний розвиток та духовне збагачення особистості, популяризації літератури соціального характеру. Переважна більшість бібліотекарів виважено й цілеспрямовано рекомендує та популяризує відповідну літературу, використовуючи різноманітні, зокрема і нетрадиційні види виставок під час бібліотечних уроків й масових заходів. Наприклад, в активі Т. Капкан, бібліотекаря Великосєверинівської ЗОШ І–ІІІ ст. Кіровоградської

райдержадміністрації, є нетрадиційні форми наочної популяризації, серед яких: виставка однієї книги «Я і мої права», виставка-діалог «Людина і природа: гармонія чи конфлікт», виставка-застереження «Чорнобиль – наш біль одвічний», виставка «Хто не пам'ятає минулого, той не має майбутнього», виставка-вернісаж «І на тім рушникові» та «Книга-ювіляр – «Діти канітана Гранта» Ж. Верна», виставки-персоналії «Поет трагічної долі – Василь Стус» та «Художній світ Ліни Костенко» тощо. Використання методу інформаційно-дослідницьких проєктів стимулює позитивну мотивацію до навчання. Він є фактором ефективного навчання, який сприяє не лише формуванню пошукових навичок, а й розвитку критичного мислення. Бібліотекарі області залучають читачів до проєктної діяльності, пов'язаної з книгою, книгозбірнею. Так, у Новомиргородській ЗОШ I–III ст. № 2 з ініціативи бібліотекаря стартував проєкт «Бібліотечне рекламне агентство», який сприяв поповненню фонду, урізноманітненню інформаційної роботи, підвищенню читацької активності школярів, ширшому знайомству з професією бібліотекаря.

Отже, підготовка особистості до продуктивної нізнавальної діяльності, успішної її самореалізації в умовах інформаційного суспільства – завдання сьогодення. Здійснений нами аналіз дав підстави для такого висновку: реалізація соціальних функцій бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів у сучасному інформаційному середовищі потребує:

- професійної компетентності бібліотекаря у сфері інформаційної діяльності (включаючи навички використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій);
- психолого-педагогічної компетентності бібліотекаря, володіння ним сучасними педагогічними технологіями, вмінням спілкуватися з конкретним користувачем, з аудиторією;
- наявності у бібліотеці сучасних інформаційних ресурсів, як на традиційних, так і електронних носіях;
- відповідного технічного оснащення бібліотеки, включаючи як приміщення і техніку, так і ліцензоване та якісне програмне забезпечення.

Реалізація наведених завдань потребує цілеспрямованого, системного підходу від усіх гілок влади, методичних служб й самого бібліотекаря.

Методичним службам рекомендуємо:

1. У системі бібліотечних методичних формувань:
 - сприяти формуванню навичок комп'ютерної грамотності бібліотекарів;
 - скеровувати бібліотекарів на використання у практичній діяльності сучасної комп'ютерної техніки, наявних мультимедійних ресурсів;
 - використовувати досвід упровадження інновацій, у тому числі створення динамічних творчих груп;
 - включити до практичної частини занять моделювання різних форм роботи з користувачами бібліотеки у використанні електронних баз даних, компакт-дисків, електронних енциклопедій, довідників тощо.

2. Створити банк інноваційних форм інформаційної роботи бібліотекарів регіону, країни, зарубіжжя щодо використання сучасних інформаційно-комунікаційних і проектних технологій.

3. Виявляти, вивчати, популяризувати й упроваджувати позитивний досвід використання сучасних інформаційно-комунікаційних і проектних технологій у практичну діяльність бібліотекарів регіону.

Бібліотекарям рекомендуємо:

- підвищувати власний рівень комп'ютерної грамотності через участь у методичних формуваннях та самоосвітній процес;
- налагодити тісну співпрацю з педагогами, бібліотеками інших систем із метою максимального задоволення інформаційний потреб читачів;
- використовувати не лише джерела на традиційних друкованих носіях, а й сучасні інформаційно-комунікаційні технології, можливості Інтернету;
- систематично виявляти й надавати інформацію педагогам, школярам про наявні медіа-ресурси в бібліотеках інших систем, методкабінетах, ІППО;
- віднаходити альтернативні шляхи забезпечення актуальною інформацією користувачів відповідно до їхніх запитів;
- творчо використовувати у своїй практичній діяльності досвід колег щодо застосування інноваційних педагогічних, проектних та інформаційно-комунікаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антипова, В.* Нетрадиционные модели проведения библиотечных уроков / В. Антипова // Шкіл. б-ка плюс. – 2007. – № 4. – С. 2–9.
2. *Гід з громадянської освіти в Україні* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України, Донецька школа прав людини ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І., Черняєва Г. К., Березкіна В. В., Дуральська Н. Ю.]. – Донецьк ; К. : [б. в.], 2003. – 166 с.
3. *Запорожець, Т.* Нова модель шкільної книгозбірні – бібліотечно-інформаційний центр / Т. Запорожець // Освіта України. – 2005. – 4 берез. (№ 18). – С. 2.
4. *Кендзьор, П.* Вчимося проектувати / П. Кендзьор. – Л. : Карпати, 2006. – 147 с.
5. *Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх і навчальних закладів України* : [затв. рішенням Президії АПН України від 26 січ. 2006 р.] // Освіта України. – 2006. – 17 берез. (№ 21). – С. 6.
6. *Корецька, Л. В.* Роль інформаційно-комунікативних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя / Л. В. Корецька // Комп'ют. у школі та сім'ї. – 2007. – № 1. – С. 4–6.
7. *Національна доктрина розвитку освіти* // Освіта. – 2002. – 24 квіт. – 1 трав. (№ 26). – С. 2–4.
8. *Пометун, О.* Інтерактивні технології навчання / О. Пометун. – К. : А П Н, 2002. – 136 с.
9. *Рогова, П.* Шкільна бібліотека як віддзеркалення освітиюї політики і навчального закладу / П. Рогова, В. Здановська // Освіта України. – 2005. – 5 квіт. (№ 26). – С. 8–9.
10. *Чала, М. С.* Стає інформатизації загальноосвітніх і навчальних закладів Кіровоградської області / М. С. Чала // Комп'ют. у школі та сім'ї. – 2007. – № 1. – С. 7–9.